

DUBBLA BUDSKAP FRÅN RYSSLAND

Är det möjligt att vara stark och ett offer samtidigt?

www.taktisk.se

2020

Inledning

Sedan Vladimir Putin intog presidentämbetet 2012 sägs det att Ryssland tagit en mer offensiv ställning i världen. Rysslands aggressiva hållning kan dock sägas ha påbörjats redan under perioden 2004-2008 där Putin kopplade makten om landet, även efter att han överlämnat presidentposten till Medvedev och blev utnämnd till premiärminister. Redan under början av 2000-talet började den ryska staten ta över företag och fängsla företagsledare som inte inordnade sig i ledet. År 2008 verkade Ryssland ta omvärlden på sängen när ryska styrkor gav sig in i Georgien för att stödja utbrytarrepubliken Abchazien samt Sydossetien. Kriget kom att pågå under fem dygn där efterspelet innebar att ryska militära enheter stationerade sig i bland annat Sydossetien samt att Ryssland omgående erkände Abchazien och Sydossetien som självständiga stater.

Rysslands inblandning i konflikten angavs av den ryska ledningen vara till skydd av ryska medborgare inne i Georgien då Putin proklamerat att Ryssland ej skulle acceptera att ryssar kom till skada. Just skyddet av ryska medborgare, eller för den delen den ryskspråkiga minoritet som återfinns i flera gamla sovjet-stater, förefaller vara ett återkommande argument för att använda militära styrkor på andra länders territorium (exempelvis konflikten i östra Ukraina). Användandet av, samt hotet om, militärt våld är främst riktat mot de baltiska stater som tidigare ingick i Sovjetunionen, framförallt de som delar gräns med Ryssland. Samtidigt som Kreml utger sig för att vara en stark och kompetent beskyddare av den ryska diasporan (och dess kultur), sprids även narrativet att det råder en ryssfobi i omvärlden och att den ryska kulturen är utsatt för attacker, framförallt från väst.

Men är det möjligt att vara en stark beskyddare och samtidigt anse sig vara ett offer för andras förtryck? Syftet med den här promemorian är att kortfattat ge en enklare överblick över det ryska narrativet gällande den egna förmågan att skydda den ryska diasporan i omvärlden och hur Kremls agerande kan indikera hur den ryska ledningen ser på den egna förmågan. Frågan är hur Ryssland kan se sig själv som en kapabel beskyddare av den ryska diasporan, och samtidigt signalera att landets existens är under kontinuerligt hot från omvärlden.

Hur ser hotet ut mot det ryska folket i Ryssland och omvärlden?

Ordet "russofobi" har under åren använts som ett begrepp för att beskriva hur omvärlden ser på Ryssland, ryssar och rysk kultur. Det vill säga att omvärlden har en ogrundad rädsla, eller till och med en hatisk inställning, mot det som är ryskt. Påståendet underbyggs av återkommande undersökningar där västländer är övervägande negativt inställda till Ryssland¹, vilket förstärkts ytterligare efter den ryska invasionen av Krim samt den pågående konflikten i östra Ukraina. Samtidigt finns det fog för att påstå att den negativa inställningen mot ryssar och rysk kultur cementeras exempelvis av hur ryssar framställs i populärkulturen, exempelvis film.² Samtidigt är ordet i sig inte nytt utan har funnits i svenskan sedan 1904.³ Vilket på sätt och vis kan förklaras av den historia som Sverige och Ryssland delar sedan århundraden tillbaka, främst format av väpnad konflikt.

Det upplevda hotet mot den ryska kulturen och ryssar kan troligtvis även kopplas ihop med nostalgin kring Sovjetunionen. Inte i termer av att den ryska befolkningen vill tillbaka till ett totalitärt system styrt av en auktoritär ledare. Utan snarare en önskan om att återigen vara en maktspelare i världen och bli tagen på allvar som nation. Här kan det sägas att Jeltsins eftermäle ligger ryssarna i fatet och tillsammans med humoristiska videoklipp på internet cementerat bilden av ryssar som vodkadrickande karaktärer som "gör konstiga saker". Samtidigt har det visat sig svårt att bryta sig loss från vodkan då drycken i sig är en integrerad del av den ryska kulturen som sådan.⁴ Kanske är det just stereotypen som också gjort att Ryssland överraskat väst så till den milda grad att landet nu anses ligga bakom en rad mer eller mindre sofistikerade operationer i såväl den fysiska världen som den digitala.

Samtidigt är det inte bara bilden av den generiske ryska medborgaren som sägs vara under attack från väst. Även den ryska kulturen och framförallt levnadsstilen sägs vara ansatt från liberala värderingar som hotar exempelvis den ryska familjen. Den västliga dekadensen, framförallt porträtterat av Prideparader, används som ett slagträ för att ena ryssarna under ett mer konservativt banér.⁵ En form av klassisk retorik där det krävs ett yttre hot för att kväva inre stridigheter, eller för den delen att kväva inre kritik i en form av "antingen är du med eller emot oss". Därmed är det inte konstigt att den ryska staten infört lagar mot exempelvis homosexuella uttryck, som också får stöd av den rysk-ortodoxa kyrkan.⁶ Genom att gifta samman statens och kyrkans målsättningar får den ryska statsledningen goda förutsättningar att nå ut till nationens alla hörn, och även erhålla legitimitet hos de som är

skeptiska mot staten men följare av kyrkan. Legitimitet som kan användas för att engagera sig militärt utanför Ryssland, exempelvis i östra Ukraina.^{7,8}

I sammanhanget är det värt att notera att det finns två nationalistiska läger i synen på vem som ska införlivas i den ryska identiteten och vem som får stå utanför.⁹ I det ena lägret finns de som ser på de gamla sovjetstaterna som en del av den ryska diasporan, oavsett etnicitet eller språkligt ursprung. Dessa kan till del kopplas samman genom den ortodoxa religionen, även om exempelvis den ukrainska kyrkan bröt sig loss ifrån den ryska efter invasionen av Krim. Det andra lägret består av ett tydligare fokus på etnicitet och inbegriper de som åtminstone har ett slaviskt påbrå. Här har det noterats att Vladimir Putin använder sig av mer exkluderande språkbruk som fokuserar på etniska ryssar istället för att inkludera alla som delar den sovjetiska historiken.

Samtidigt som Ryssland anklagas för att underblåsa separatistiska rörelser i olika länder, vidtar landet åtgärder för att förhindra detsamma inom de egna statsgränserna. Bland annat stiftades en kontroversiell lag som i princip gjorde det omöjligt för internationella organisationer att bedriva verksamhet inom Ryssland. Anledningen till lagen sades vara att utländska säkerhetstjänster i hög utsträckning använde sig av civila organisationer för att påverka befolkningen. Ett för stort fokus på exempelvis nationalism och kulturarv riskerar att slå tillbaka mot den ryska staten och skapa utbrytarrepubliker inom Ryssland, framförallt i de delar där befolkningen är i huvudsak muslimer¹⁰. Ett nytt Tjetjenien står sannolikt inte med på listan över önskvärda händelser för den ryske presidenten.

Det är inte bara hot mot kulturen och det ryska sättet att leva som används som argument för att ena befolkningen mot ett yttre hot. Även hot om militärt våld utifrån används för att bygga narrativet att Ryssland ständigt är påpassat av väst. Från att den "naturliga fienden" varit USA under Sovjet-eran, är det nu Nato och EU som ses som antagonister. Därmed kan organisationernas utvidgning användas som argument internt för investeringar i landets försvar i syfte att kunna avvärja ett kommande anfall från väst. Spridandet av det här narrativet uppnås exempelvis genom användandet utav "trollfabriker" som sägs finnas utspridda över Ryssland.¹¹ Dessa fabriker har till uppgift att skapa bild- och textinnehåll på webbplatser och sociala medier fakta och fabricerat innehåll sammanblandas till ett målinriktat budskap. Dessa förstärks i sin tur av rysk statsmedia som tar en tydlig ställning för ett ryskt narrativ.¹² Ett exempel på detta är när Sverige återigen placerade militära förband på Gotland vilket i rysk media rubricerades som att Sverige placerade svensk trupp på en ö nära Ryssland.¹³

Andra nyheter som sprids (och som får spridning i traditionell västlig media) är påståenden om att ryska flygplan genskjuter och jagar bort ”spionflyg” som befinner sig vid den ryska gränsen.^{14,15,16}

Sammanfattningsvis förefaller det ryska narrativet vara att Ryssland är ansatt inom samtliga dimensioner där det ytterst är det ryska kulturarvet som riskerar att gå om intet om ingen håller stängen mot väst och de liberala tankegångar som kommer därifrån.

Hur villigt säger sig Ryssland vara att tillgripa våld för att skydda ryska medborgare utanför det egna landet?

Genom kriget i Georgien, och senare Ukraina, förefaller Ryssland vara ytterst villigt att tillgripa våld för att skydda den ryska diasporan utomlands. Samtidigt vore det att förenkla den säkerhets- och geopolitik som ligger i bakgrunden. Såväl Georgien som Ukraina hade påbörjat ett närmande mot väst där Georgien stod inför ett medlemskap i Nato. Den interna konflikten inom landet gällande såväl Abchazien som Sydossetien hade pågått under en lång tid och var på intet sätt en ny konflikt. Däremot gav det Ryssland en anledning att engagera sig i den ryska minoritetens välmående inne i Georgien. Samtidigt angavs dödade ryska fredsbevarare som huvudanledning till den militära interventionen.¹⁷ Det snabba händelseförloppet och något ojämna styrkeförhållandet verkade till Rysslands fördel och den sittande ryske presidenten Medvedev kunde diktera fördelaktiga villkor för ett eldupphör.¹⁸ Till skillnad från invasionen av Krim, och den senare konflikten i östra Ukraina, var det aldrig några tvivel om var soldaterna kom ifrån. Ryssland gjorde ingen hemlighet av att det var ryska förband som hade gått in i landet, och att det var ryska flygplan som bombade georgiska städer.¹⁹

I efterspelet släpptes en rapport där Georgiens bombningar av Sydossetien kritiserades och att Rysslands agerande till del var lagligt då ryska soldater hade dödats, men att svaret hade varit oproportionerligt.²⁰ I senare uttalanden angav dåvarande presidenten Medvedev att Natos expansion österut stoppades tack vare att Ryssland gick in i Georgien.²¹ Ett uttalande som kan indikera att det fanns andra strategiska målsättningar med kriget än vedergällning för dödade ryska soldater och skydd av minoriteter. Samtidigt är det också möjligt att den ryska regeringen upplevde sig nödgad att agera för att inte framstå som svagt inför den egna befolkningen, och för den ryska militären. För om den strategiska målsättningen verkligen var att stoppa Natos utvidgning österut är det tveksamt om det målet kan anses ha uppnåtts i förlängningen i och med att Georgien fortsatt söker ett medlemskap samt samarbetar, likt Sverige, nära organisationen.²² Däremot om målsättningen var att avskräcka andra stater

från att göra liknande närmanden till Nato kan operationen mycket väl varit en lyckad budbärare. Den ryska responsen till de dödade soldaterna må ha setts som oproportionerlig och överväldigat de georgiska militära styrkorna. Däremot har det visat sig i efterhand att de ryska förbanden inte alls bedrev en särskilt effektiv strid och att de vid tillfällena även sköt ner egna flyg i ren förvirring.^{23,24} Vilket i sig ledde till en större reformering av de ryska militära styrkorna och en modernisering som påminner om de västerländska förbanden. Vilket troligtvis beror på att den ryska militära ledningen insett att de legat efter såväl teknologiskt som stridstekniskt.²⁵

Även om omvärlden kritiserade Rysslands agerande och det infördes vissa åtgärder mot landet, var efterspelet kortvarigt och omvärlden tycktes fortsätta fokusera på kriget mot terrorismen som pågick i mellanöstern och delar av Nordafrika. Det kan sägas att responsen indirekt bekräftade Rysslands agerande som legitimt och att nationen nu var tillbaka på arenan som militär stormakt. Konflikten i Ukraina och annektering av Krim visar däremot en annan sida.

Invasionen av Krim genomfördes, till skillnad från intåget i Georgien, av omärkt personal där Ryssland initialt förnekade all inblandning.²⁶ De ”gröna männen” som pratade ryska och bar nyligen utvecklade rysk stridsutrustning sades tillhöra en lokal gruppering och att aktionen var en utbrytning från Ukraina.²⁷ Det här förändrades i efterhand och Putin medgav slutligen att det var ryska trupper som hade utfört operationerna på halvön.²⁸ Invasionen genomfördes till stor del av specialoperationsförband som utgångsgrupperat nära gränsen. Krim i sig har en historisk anknytning till Ryssland och annekteringen kan ses som ett ytterligare steg i riktningen att signalera styrka såväl internt som externt. Det vill säga att statsmakten kunde signalera till befolkningen att den har förmågan och viljan att återta territorium som anses vara en del av moderlandet. Däremot var reaktionerna från omvärlden annorlunda den här gången och sanktioner från såväl EU som USA har påverkat landets ekonomi hårt. Vidare har landet på flera sätt stängts ute från diverse samarbeten och i samma veva bekräftat bilden som ett land vars ledning ej är att lita på. En form av självuppfyllande profetia där den ryska statsledningen (och därmed ryska statsmedia) nu kan peka på hur aggressivt västvärlden nu agerar mot Ryssland och att det är västvärldens fel att den ryska ekonomin är ansträngd.

Just ansatsen att initialt förneka all inblandning i invasionen kan tolkas som att den ryska ledningen som sådan, trots sin externa kommunikation, inte ser sig som tillräckligt stark för att utmana omvärlden militärt eller ekonomiskt. Utan istället behöver Ryssland verka i det dolda och istället bygga en

bild om att man är kapabel till att axla rollen som den forna stormakten Sovjetunionen och därmed kapabel att utgöra ett reellt hot mot sina baltiska grannländer som har ryska minoriteter.²⁹

Aktionerna i Georgien och Ukraina tyder på att Ryssland sedan tidigare haft en militär planering om hur operationerna ska genomföras. Med tanke på mängden förband och deras ursprungliga geografiska placering samt hur deras rörelser ska samordnas i tid och rum framstår det som något naivt att utgå från att så inte var fallet. Däremot är det möjligt att dessa planer varit två i en större samling ”typfall” som den ryska statsledningen kan aktivera om den anser det nödvändigt. På samma sätt som den militära ledningen sannolikt har planer för hur de ska kunna slå först med kärnvapen, innebär det i sig inte per automatik att de har intentionen att göra det.

Slutsats

Det ryska dubbla budskapet om att vara hotat av yttre fiender och samtidigt en beskyddare av den ryska kulturen samt diasporan spelar en tydlig roll i att dels knyta samman världens ryssar under en och samma identitet, dels att signalera till omvärlden att man är redo att agera om så behövs. Vilket i sin tur kan verka avskräckande eller i alla fall påverka hur övriga stater förhåller sig till frågor som kan anses falla innanför den ”ryska sfären”. Det faktiska agerandet däremot antyder att Ryssland inte är redo att axla rollen som militär stormakt än och med vapen möta en kvalificerad motståndare. Den ryska strategin ser istället ut att fortsatt vara en förnekbara genom cyber-, info- och underrättelseoperationer tills det uppstår en öppning som möjliggör ett snabbt besättande av territorium där omvärlden inte hinner agera (eller anser att risken är värd kostnaden i form av liv). Det är således den öppningen som länderna i närområdet ska se till att aldrig lämna.

Noter

- ¹ <https://www.pewresearch.org/global/2018/12/06/image-of-putin-russia-suffers-internationally/>
- ² <https://www.nytimes.com/2014/01/19/opinion/sunday/why-are-russians-still-the-go-to-bad-guys.html>
- ³ https://svenska.se/saob/?id=R_3101-0013.rozU&pz=7
- ⁴ <https://www.theatlantic.com/international/archive/2013/09/how-alcohol-conquered-russia/279965/>
- ⁵ https://www.rbth.com/society/2013/02/15/gay_propaganda_ban_stirs_high_emotion_22931.html
- ⁶ <https://www.youtube.com/watch?v=gOa-HNBFmRk>
- ⁷ <https://www.youtube.com/watch?v=KQR36Z7Pwn4>
- ⁸ <https://www.washingtonpost.com/news/monkey-cage/wp/2014/03/13/dont-underestimate-importance-of-religion-for-understanding-russias-actions-in-crimea/>
- ⁹ <https://www.theguardian.com/world/2014/aug/29/russian-nationalism-kremlin-actions-ukraine>
- ¹⁰ <https://imrussia.org/en/politics/2469-the-kremlin%E2%80%99s-love-and-fear-of-separatism>
- ¹¹ <https://www.nbcnews.com/news/all/russian-troll-describes-work-infamous-misinformation-factory-n821486>
- ¹² <https://www.calvertjournal.com/articles/show/3736/political-steampunk-postmodern-game-mark-lipovetsky>
- ¹³ <https://www.rt.com/news/359321-sweden-gotland-station-baltic-sea/>
- ¹⁴ <https://edition.cnn.com/2019/06/11/politics/russia-us-sweden-jets/index.html>
- ¹⁵ <https://www.rt.com/news/449563-russian-interception-swedish-plane/>
- ¹⁶ <https://www.rt.com/russia/453208-su27-intercepts-rc135-spy-plane/>
- ¹⁷ <https://archive.is/20081013030519/http://192.121.194.70/ekot/artikel.asp?artikel=2240343>
- ¹⁸ <https://www.svd.se/ryssar-beskjuter-gori>
- ¹⁹ https://web.archive.org/web/20140728222159/http://www.mlive.com/news/index.ssf/2008/08/georgia_says_russian_aircraft.html
- ²⁰ <https://www.svd.se/georgien-startade-kriget>
- ²¹ <https://in.reuters.com/article/idINIndia-60645720111121>
- ²² https://www.nato.int/cps/en/natohq/topics_38988.htm
- ²³ <https://www.reuters.com/article/idUSL8262192>
- ²⁴ <https://warontherocks.com/2018/09/russian-performance-in-the-russo-georgian-war-revisited/>
- ²⁵ <https://www.tandfonline.com/doi/pdf/10.1080/09592310902975539>
- ²⁶ <https://www.npr.org/sections/thetwo-way/2014/03/04/285653335/putin-says-those-arent-russian-forces-in-crimea>
- ²⁷ <https://www.rferl.org/a/from-not-us-to-why-hide-it-how-russia-denied-its-crimea-invasion-then-admitted-it/29791806.html>

²⁸ <https://uk.reuters.com/article/russia-putin-crimea/putin-admits-russian-forces-were-deployed-to-crimea-idUKL6N0N921H20140417>

²⁹ <https://www.thestar.com/news/world/2020/02/12/estonia-russia-attack-not-likely-but-baltics-under-threat.html>